

GÜZELE BİR ŞEHRENGİZDEN BAKIŞ

Dr.Nuran Tezcan

Osmanlı edebiyatında 16. yüzyılın başından itibaren *şehr-engîz* adı verilen yeni bir tür gelişir. Yazarlara yeni bir sanat gösterme alanı açan bu tür kısa zamanda yaygınlaşır, birçok eser ortaya konur.¹ Bu yazın alanının özelliği şairin kendi yaşadığı şehirde, çevresinde gördüğü, tanıdığı “güzel” (*dil-ber, maḥbûb*) denen ya da “güzeller” kavramıyla yansıtılan kişi tasvirleridir. Bu “güzel” ya da *maḥbûb* diye adlandırılan kişiler, çoğu çarşı esnafından olan delikanlılardır. Şehrengizler şairin kendi çevresindeki insanlardan ve yaşadığı ortamdan bir kesit vermeleri bakımından Divan şiirinde özgün eserler olarak karşımıza çıkar. Divan ve mesnevilerdeki hayalî sevgili burada yerini yazarın kendi çevresinden adıyla sanıyla andığı belli kişilere bırakır, böylece şair, bir sanatçı olarak gözlemlerini kendi yaşadığı duygularla birleştirip anlatma olanağı bulur. Genellikle masalsi ögeler içeren mesnevi öykülerinden sonra şehrengizler, edebiyatta geçmiş yüzyılların toplumsal yaşamından izler bulabileceğimiz eserlerdir. Burada Osmanlı edebiyatının en tanınmış şehrengizi olan Lâmi‘î Çelebi'nin Bursa Şehrengizi'ni ele almak ve yazarın orada *maḥābīb* adı altında sıraladığı güzeller ya da kelime anlamıyla şehrin “sevilen, kendisine aşk duyulan” kişileri üzerine kaleme aldığı şiirlerden bahsetmek istiyorum. Ancak buna geçmeden önce Osmanlı edebiyatında şehrengiz konusuna ve Lâmi‘î'nin Bursa Şehrengizi'ne ilişkin bazı noktalara değineceğim.

Bilindiği gibi *-engîz*, Farsça “tahrik etmek, uyandırmak, heyecanlandırmak, ayaklandırmak” anlamına gelen *engîhten* fiilinin birleşik sıfatlar kuran ortacıdır. *Şehr-engîz*, “şehri tahrik eden, uyandıran, heyecanlandıran” demektir. İran edebiyatında ise bu tür eserlere *şehr-âşûb* adı verilmektedir.²

¹ Divan edebiyatındaki şehrengizler konusunda değerli bir araştırma yapmış olan Levend, tezkirelere dayanarak 46 şehrengiz belirlediğini, bunlardan ancak 36'sının elde bulunduğunu bildirir, bkz. A. S. Levend, *Türk Edebiyatında Şehr-engîzler ve Şehr-engîzlerde İstanbul*, İstanbul 1957, s. 17.

² F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London 1892, 769.

Osmanlı edebiyatında bu tür eserlerin içeriklerini göz önünde bulundurarak şöyle bir genel tanımlama yapabiliriz: Şehrengiz, bir şehrin kendisine aşk duyulan güzel ve çoğu çarşı esnafından olan delikanlılarını tasvir eden ve öven şiirlerden oluşan eserdir.

Bilindiği gibi Osmanlı edebiyatında bu türün ilk örneği 16. yy.ın başında yazılan Mesîhî'nin Edirne şehrengizidir (*Şehr-engîz der medî-i cüvânân-ı Edirne* 1512). Bunu aynı yıllarda yazılmış Zâtî'nin *Şehr-engîz-i Edirne*'si (1512), Kâtib'in İstanbul ve Vize şehrengizi (1513), Taşlıcalı Yahyâ'nın İstanbul ve Edirne şehrengizleri (1522) izler.³

Mesîhî'nin şehrengizini, hem şairin kendi çevresini anlatan, kendi duygu ve düşünceleriyle işlediği orijinal bir eser olması bakımından hem de Osmanlı edebiyatında ilk olması bakımından önemle üzerinde durarak oldukça ayrıntılı bir değerlendirme ile tanıtan Gibb, bu eseri aynı zamanda İran edebiyatında örneği bulunmayan bir eser olarak gösterir.⁴Oysa İran edebiyatına yönelik araştırmalar *şehr-âşüb* türünün 16. yüzyılda İran edebiyatında artık gelenekselleşmiş olduğunu, daha önceki yüzyıllarda bu tür şiirlerin yazılmış olduğunu ortaya koymaktadır. Browne, *A Literary History of Persia* adlı eserinin 4. cildinde, Sām Mirzâ'nın 1550'de tamamladığı *Tuḥfe-i Sāmī* adlı tezkiresine dayanarak iki *şehr-âşübdan* söz eder. Bunlardan biri Komlu Vaḥîdî'nin Tebriz, öteki de İsfahanlı Ḥarfî'nin Gilan için yazmış oldukları *şehr-âşüblardır*.⁵ Ḥarfî'nin eseri iğneleyici yergilerle doludur. Browne, bu iki eserin kuşkusuz Mesîhî'nin eserinden sonra yazılmış olduğunu belirtmekle birlikte bunların İran edebiyatında ilk eserler olmadığını da kaydeder.⁶ İran edebiyatında daha eskilere, 10. yüzyıla kadar giden ve çarşı esnafına yönelik aşk duyguları içeren pek çok rubai yazıldığını belirtir. Bunlar ayrı eserler olarak ya da şairlerin divanları içinde bir bölüm olarak yer almıştır.⁷ Örneğin 10. yy. şairlerinden

³ Levend, a.g.e. 17-21.

⁴ E.J.W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, London 1902, c. 2, 231-235.

⁵ E. G. Browne, *A Literary History of Persia - Modern Times (1500-1924)*, Cambridge 1924, c. 4, 237-238.

⁶ Browne, a.g.e. 237.

⁷ Bkz. F. Meier, *Die Schöne Mahsafī – ein Beitrag zur Geschichte des persischen Vierzeilers*, Wiesbaden 1963; M. Glünz, "Şāfīs Şahrangīz - ein persisches Matnawī über die schönen Berufsleute von Istanbul", *Asiatische Studien* XL.1.1986, 133-145.

Rüdekî'nin (öl.329/940-41) bugüne kalan şiirleri arasında bir tüccar üzerine yazılmış bir aşk şiiri bulunmaktadır. 12. yüzyıldan bir kadın şairin, Mahsatî'nin de bu tür rubaileri vardır.⁸ Bunlar adı verilen belli kişilere değil, meslek erbabına yönelik olarak yazılmış aşk şiirleridir. İran edebiyatında *şehr-âşüb* türünün ilk gerçek örneği 12. yy. şairlerinden Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân'ın (515/1121-22) çarşı esnafının güzelleri üzerine yazılmış 92 kıtadan oluşan eseridir.⁹ Ayrıca 12. yy.dan Senâ'î'nin (öl. 525/1130-31) yaklaşık 500 beyitten oluşan *Kâr-nâme-i Belh* adlı bir eseri vardır. Şair, burada Belh'i ziyareti dolayısıyla bu şehri ve saray çevresinin şahsiyetlerini övgülü ya da mizahlı bir şekilde anlatmıştır. Bu örnekler daha da artırılabilir.¹⁰

Esnaf üzerine yazılan şiirlerin Anadolu'da da eski bir geleneği olduğunu Ahmed Ateş'in tanıttığı bir yazma ortaya koymaktadır. Selçuklu döneminde, 1192'de (h. 588) Anadolu'da yazılmış Farsça bir rubailer mecmuasından (*macma' ar-rubā' iyāt*) seçilerek aktarılmış rubailer arasında gerek meslek erbabı, gerekse adı verilerek anılmış bazı erkekler üzerine söylenmiş rubailer de yer almıştır. Bir elyazmasının son varaklarına yazılmış olduğu için sonu eksik olan bu seçmenin fihristi mevcuttur; Ateş, fihriste göre: burada kasap, kebabçı, külâhçı, kemankeş, nakkaş, nalbant, boyacı, ekmekçi, seyis, saraç, sarraf, hallaç, terzi, hacamatçı üzerine şiirler bulunduğunu bildirmiş ve bazı rubaileri yayınlamıştır.¹¹

⁸ F. Meier, a.g.e. 94-95.

⁹ F. Meier, a.g.e. 94-95; M. Glünz, a.g.y. 135-138.

¹⁰ Bunlardan başka Senâ'î'nin (öl. 525/1130-31) kasap ve külâhçılara ilişkin rubaileri, Hâkânî (öl. 520/1126), Mucirü'd-dîn-i Beylekânî (öl. 594/1197-98) ve Cemâlü'd-dîn-i 'Abdü'r-rezzâk'ın (öl. 588/1192) bazı şehirler ve o şehirlerde yaşayanlar üzerine övgü ve yergileri, Seyfî-i Buḥârî'nin (öl. 1504) *Şanā'î ül-bedā'î* başlıklı eseri İran edebiyatında bu tarzın tanınmış örnekleridir; bkz. F. Meier, a.g.e. 95; M. Glünz, a.g.y. 136. Bu sonuncusu İran edebiyatında da *şehr-âşüb* türünün yaygınlaşmaya başladığı 15. yüzyılın sonu ile 16. yy.ın başında kaleme alınmış olup çarşı esnafı üzerine yazılmış 100 gazelden oluşmaktadır. 16. yüzyılın ortalarında Lisânî-i Tebrîzî, Tebriz'i ve bu şehrin çarşı esnafını tasvir eden 541 rubaiden oluşan bir *şehr-âşüb* yazmıştır, bkz. F. Meier, a.g.e. 95.

¹¹ A. Ateş "Hicrî VI-VIII. (XII-XIV.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler", *Türkiyat Mecmuası* c. 7-8, 1945, s. 94-135. Söz konusu rubailer için bkz. s. 107 ve dev.

Mesîhî, şehrengizini 918/1512'lerde yazdığında İran edebiyatında da bu tür eserlerin yazılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Osmanlı edebiyatında bu tür eser yazma Mesîhî ile 16. yüzyılın ilk yıllarında başlamıştır ve kısa zamanda yaygınlaşmıştır. Zâtî'nin 1512'de, Kâtib'in 1513'te, Taşlıcalı Yahya'nın 1522'de şehrengiz yazdığı göz önünde bulundurulursa, Lâmi'î'nin de şehrengizini daha bu türün yaygınlaşmakta olduğu ilk yıllarda yazdığı anlaşılmaktadır.¹² Lâmi'î gibi Divan edebiyatının her türüne ilgi duymuş, her türünde eser vermiş olan çok yönlü bir şairin bu türe ilgi duymaması mümkün değildir.

Ancak Lâmi'î'nin şehrengizinin öteki şehrengizler arasında farklı bir yeri vardır. Lâmi'î yaşadığı şehrin Bursa'nın güzelliklerini ve özelliklerini anlatmayı ön planda tutmuştur. Lâmi'î'nin şehrengizinin öbürlerinden daha çok adının geçmesinde, tanınmasında, şehrengiz türüne örnek olarak gösterilmesinde bu özelliğinin büyük rolü olmuştur. Fakat Lâmi'î şehrengiz türünün genel özelliğini gözardı etmemiş, yani Bursa'nın yalnız güzelliklerini değil, şehrin *maḥābīb*'ini yani, kendisine aşk duyulan delikanlılarını da anlatmıştır. Divan'ın sonuna koyduğu şehrengizi iki bölüm olarak düşünmüş olmalıdır: Divan'ında Bursa'yı tanıtan 638 beyitlik *Şehr-engîz-i mevâzi'-i şerîfe-i Brusa*'dan sonra Bursa'nın erkek güzellerini anlattığı *Nâme-i şehr-engîz-i maḥābīb-i dil-firîb-i Brusa* bölümü gelir ve bunu *Şıfat-ı 'izâr. Şıfat-ı gûş u gûş-vâre, Şıfat-ı gülgüne* gibi çeşitli süslenme malzemelerinin ve güzellik öğelerinin tasvir edildiği yine mesnevi tarzında yazılmış şiirler izler.¹³

¹²Lâmi'î'nin Bursa Şehrengizinin yazılış tarihi tam olarak bilinmemekte, ancak 16. yy.ın yirmili yıllarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Vezir İbrahim Paşa'ya sunulduğu göz önünde bulundurulursa 1523'ten sonra yazılmış olması gerekir. (İbrahim Paşa, veziriazamlığa 13 şaban 929'da - temmuz 1523 - atanmıştır.) Yazar, 1526'da yazdığı *Şerefü'l-insân*'ının önsözünde o zamana değin yazdığı eserlerin başlıklarını verir. Buradaki sıralamada *Şehr-engîz* en son eser olan *Dīvân-i eş'âr*'dan önce yer alır (*Şerefü'l-insân*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, M. Ozak I, no 454, varak 5b).

¹³Bursa Şehrengizi'nin burada kullandığım nüshası olan Lâmi'î Divanının Viyana nüshasında (Österreichische Nationalbibliothek, yazma no. mht. 427, bkz. G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, c. III, Vienna 1836-1838, no. 671) 303b-333b arasında bulunmaktadır. 303b-324a Bursa şehrini anlatan bölümdür. 324b ile 333a arasında da Bursa'nın güzel erkeklerini anlatır. 10

Bugüne kadar Lâmi‘Tnin Bursa Şehrengiz’i ele alınırken Bursa’yı anlatan bölümden sonraki bölüm üzerinde durulmamıştır.

Kuşkusuz onun Bursa’da yaşamış o şehrin hayatını paylaşmış bir insan olarak Bursa’yı anlatması, edebiyatta geçmişe ilişkin somut izler arayan bugünün okuyucusu için ilgi çekicidir. Öte yandan tipik şehrengiz türü, yani şehrin güzel delikanlılarının anlatılması, bugünkü ahlâk normlarına ters düşmektedir. Bu yüzden şehrengiz, Lâmi‘Tnin eserinin ilk bölümü gibi bir şehrin güzelliklerini anlatan eser olarak tanıtılmak istenmiştir.

Yazar eserini, daha sonra büyük desteğini göreceği Kanuni Sultan Süleyman’ın (1520-1566) Bursa’ya gelişi dolayısıyla şehri padişaha tanıtmak amacıyla kaleme aldığını bildirir:

- (304b) haber aldun ki şâhen-şâh-ı devrân
gelürmiş Bursa şehrin êde seyrân
- (305b) getir hem-şehrîlik hakkın yerine
k’işidüp Mısr u Şâm anı yerine
- (306a) edüp ser-cümle hâlin Şâha ta‘ rîf
felek-sân yerlerini eyle tavşîf
açup efsâne bâbın eyle efsûn
Şehûñ şevkîni dilden kılsun eفزûn

Padişaha karşı en iyiyi başarma kaygısıyla ve “hem-şehrîlik” duygusuyla Bursa gibi Osmanlı imparatorluğunun önemli bir şehrini tanıtmak için tüm gözlem ve anlatım gücünü ortaya koyar ve 16. yüzyıldan canlı bir tanık olarak bugüne kalır. Bu yönüyle büyük ilgi yaratmış bu eserin yalnızca şehri tanıtan bölümü kısaltılmış olarak eski harflerle basılmıştır¹⁴ ve Almanca’ya da çevrilmiştir.¹⁵ Levend,

varaklık bir bölümdür. Bundan sonra güzellik öğelerinin anlatıldığı şiirler yer alır (333b-347a). Bunu *şey’en li’llâh-i şâ’ir* (347a-351a) ve *âşaf-i a‘zam hazretleriniñ kapucuları başı Sinân Âganuñ iltimâsıyla yazılan münâcâtdur* bölümleri (351a-353b) izler.

¹⁴*Şehr-engiz-i Bursa*, Hüdâvendigâr Vilâyet Matbaası, 1288/1871.

¹⁵Almanca’ya iki kez çevrilmiştir: J. von Hammer-Purgstall, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*, Petsch 1837, c. II, 163-195; A.

Lāmi'î'nin şehrengizinin bir istisna olduğunu yalnızca şehri tanıtmayı esas aldığı vurgular ve yalnız şehri tanıtmayı amaçlayan şehrengiz türüne örnek olarak gösterir.¹⁶ Bu düşünce Lāmi'î'nin şehrengizinden bahseden başka yazılarda da tekrar edilegelmiştir. Glünz, 1986'da yayınladığı yazısında Levend'in bu görüşüne dayanarak Lāmi'î'nin şehrengizinin yalnızca şehri anlatan bir şehrengiz olarak değerlendirir.¹⁷ Bursa Şehrengizi'nin yeni harflerle yayımında da aynı görüş vurgulanmıştır.¹⁸

Oysa Lāmi'î Bursa Şehrengizi'nde, şehrengiz türünün karakteristik özelliğini belki genişletmiş, ama değiştirmemiştir. Şehrengizini kaleme aldığı (1532'de 60 yaşında öldüğüne göre) 50 yaşın üstünde olan şair, bu eseri de divanının sonuna koyarak İbrahim Paşa'ya sunmuştur.

O dönemin güzeli sevme anlayışı yalnız kadına yönelik olmayıp erkeğe belki de daha çok erkeğe yöneliktir. Bunun tasavvufla da ilgisi vardır. Tek ve gerçek varlık olan Tanrı, mutlak güzelliğe (cemâl-i muṭlaḳ) sahiptir ve kendi güzelliğini yaratıklarda yansıtmıştır. Tanrı varlığı tüm güzelliklerde tecelli etmiştir. Tanrı güzelliğini taşıyan güzel insanı sevmek mecâzî aşktır. Cemâl-i muṭlaḳ'ın bir tecellisi olan bütün güzellikleri sevmek, onlara meyletmekle insanın gerçek aşka, yani Tanrı aşkına varacağına inanılmıştır. Tanrının tecellisi düşüncesi bazı ayetlere dayanarak¹⁹ sūfilerce daha da ileri götürülmüş, "Tanrı dünyada yaşayan insanlarda görülebilir" düşüncesi geliştirilmiştir. Sūfiler böylece güzel insanlarda Tanrısal güzelliği yüceltmişler, "Tanrı sıfatlarından bir sıfat bir şāhidde olabilir, düşüncesini geliştirmişlerdir. Bu şāhid henüz

Pfizmaier, Die Verherrlichung der Stadt Bursa, eine Reihe türkischer Gedichte von Lāmy'y, Wien 1839.

¹⁶Levend, kendi sınıflamasına göre üçüncü tip, yani "bir şehrin güzellerinden bahsetmeyerek yalnız gezilip görülecek yerlerini anlatan şehrengizler"e örnek olarak Lāmi'î Çelebi'nin Bursa Şehrengizini ve Nazûk Abdullâh'in terki-i bendini verir: bkz. Levend, a.g.e. s. 14, ayrıca bkz. s. 26. Buradan, Levend'in Bursa Şehrengizinin sadece baskısını görmüş olduğu anlaşılıyor.

¹⁷Bkz. Glünz, a.g.y. 138.

¹⁸M. İsen – H. B. Burmaoğlu, "Bursa Şehrengizi (Lāmi'î Çelebi)", *Marmara Üni Fen ve Ed. Fak., Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 3, 1987, 57-105.

¹⁹Bkz. H. Ritter, *Das Meer der Seele. Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Farīduddīn-i 'Attār*, Nachdruck Leiden 1978, 449.

bıyıkları çıkmamış güzel delikanlı yüzüdür. İnsan, Tanrı güzelliğine *şâhid* tabir edilen güzel delikanlılara da hayran olur.²⁰ Sûfîlerin bu anlayışı, din adamlarının reddetmesine rağmen yaygınlaşmıştır. Mutasavvıfların *mecâzî* aşk dedikleri, gerçek olmayan aşk, yani dünyevî aşk, Tanrı aşkına yani gerçek aşka bir hazırlıktır. İnsan güzelliği Tanrı güzelliğinin bir yansımasıdır.

Nitekim bu felsefeden yola çıkan Lâmi'î, *Nâme-i şehrengiz-i maḥābīb-i dil-firīb-i Brusa* başlığıyla kaleme aldığı şehrengizinin tevhid bölümünde güzelleri övmenin *mecâzî* 'aşk olduğunu, asıl amacının Tanrı sevgisi olduğunu, cihanı yani bu dünyada görülenleri methetmenin Tanrıya işaret olduğunu belirtir:

- (325a) cenānum bir nefes fikrūñden ırma
zebānum şuḡl-i zikrūñden ayırma

ne meh-rūlar ki medḡ edem mecāzī
senūñ mihrūñ ola mühr-i ṭrāzī

belī medḡ-i cihāndur saña 'ā'id
velī çok söz olur medḡ içre zā'id

ḡaḡīkat ḡ^vod ṭapuñdan ḡayrı yoḡdur
şeref vērtür ḡapuñdan ḡayrı yoḡdur

eden her yērde nūruñdur tecellī
vēren dūn gūn zuhūruñdur tesellī

ṭapuña cümle eşyādur merāyā
velī benlik ḡicābı var ḡudāyā

ḡamu cūduñla bulmuşdur vücūdı
sañadur cümle eşyānuñ sücūdı

.....

ferāḡ-ı cān fūrūḡ-ı ṭal' atūñdur
ruḡ-ı ḡūbān çerāḡ-ı ḡudretūñdür

325b ruḡuñdandır çü her birinde lem' a
degül ṭañ yansa 'āşıkḡar bu şem' e

²⁰Ritter, a.g.e. 435-439.

çü 'arz eyler o kapu cāna yollar
 n'ola açılsa bu yüzden gönüller
 çü geçdüñ anlaruñ rengine nireng
 görüp ol naqşı tañ mı kılsalar deng
 haqīkat cümle şeyden h^vod-nümāsın
 velī haṭṭuñ oqurlar rüşenāsın

Ancak şair, sanatçı ruhuyla kaleme aldığı bu şiirler dolayısıyla haqīkat'i mecāzī'den ayıramayanlar tarafından kınanacağını bilmektedir. Ne var ki kendisinin açık yürekli olduğunu, iki yüzlü olmak istemediğini söyler. Böyle bir şeyi ancak şiirden anlamayanların ve aşk duygusunu yaşamamış olanların eleştireceklerini; şiir okuyanların, yani şiirden anlayanların buradaki şiirlerin, şiir nimetiyle dolu bir sofraya olduğunu anlayacaklarını ileri sürer. Onların da bu sofrada bazı hoş gitmeyen sözlerle karşılaşılırsa yüzlerini buruşturmamalarını, yiyecekler arasında ekşi olanların iştah açıcı olduğunu söyler:

(325b) çü seçmezler haqīkatden mecāzı
 gel ey dil açma bu ser-beste rāzı

çü vākıflar degül aḥvāl-i cāna
 ederler ehle ta' n ehl-i zemāne

.....

riyā şatmağı ko zühed etme izhār
 yüri rind-i cihān ol Lāmi' ī-vār

.....

şu kim nazm ehlidür eş'ār-h^vāndur
 bilür bu pür-ni' am eş'ār h^vāndur
 görüp ol h^vān içinde turşī sözler
 keremden dürmesün gül gibi yüzler
 ne deñlü loqmalar olsa ğidā-baḥş
 içinde ekşilerdür iştihā-baḥş

Böylece softalardan ve sanattan anlamayanlardan gelecek olan eleştirilere karşı kendini savunan yazar, Bursa'nın erkek güzellerini anlatmaya geçer:

(326b) getir sâkî kıanı şol cām-ı şâfi
ki anuñ dürdidür her derde şâfi
édüp hübân-ı devrân yâdına nüş
dil ü cāndan kılam deryālayın cüş
bu şehriñ eyleyüp hübānımı yād
kopa her güşeden şevkile feryād
ne vardur Bursa gibi şeh-i garrā
ne hübānı gibi mehler dil-ārā

Yazar şehrin güzellerini iki grupta toplar. Birinci grupta Bursa'nın ileri gelenlerinden ya da en tanınmış güzellerinden olduğu anlaşılın on kişiyi tanıtır. Bunların her biri, övgü dolu uzun bir başlıktan sonra, mesnevi tarzında yazılmış sekiz beyitlik bir parçayla anlatılır. Yazar, yapacağı övgüyü bildirmek üzere her başlıkta başka bir Arapça sözcük kullanır: *tenvîr*, *taşvîr*, *takrîr*, *tefsîr*, *teşhîr*, *ta'rif*, *tavşîf*, *mezād*, *midhāt*, *vaşf*. Bu sekizer beyitlik on şiirin ilk beyitlerinde tanıtılan kişilerin adı, lakabı, kimin oğlu olduğu ve işi bildirilmiştir.

Önem vererek, nisbeten uzunca anlattığı bu on kişiden sonra yazar, ikinci grupta çarşı esnafından 30 delikanlıyı kısa başlıklarla "birisi hariç" hepsinin adlarını vererek yine mesnevi tarzında yazılmış ikişer beyitle tanıtır. Bu şiirlerde genellikle ilk beyitte bu kişilerin adını ve uğraşını bildirir, ikinci beyitte övgüsünü yapar.

metā' uñ ülgeridür gerçi mergüb
söz oldur k'ola öñinden şoñı hüb

"Kumaşın yüzü, tersine tercih edilirse de sözün sonu başından daha güzel olmalıdır" şeklindeki bir geçiş beytiyle 17 beyitlik *hātîme*'ye geçer.

* * *

Bu şiirler, Bursa'nın o zamanki çarşı yaşantısından canlı bir kesit yansıtmaktadır. Çarşı esnafına mensup kişilerin meslekleri şunlardır: *mîve-furūş*, ' *aḫḫār*, *berber*, *naḫḫāş* (2 kez), *ḫazanacı*, *na' l-bend* (2 kez),

kaşşāb; dokumaları üreten, işleyen ve satanlar: *tarakçı* (*tarak* “dokuma tarağı”), *mekük-ger*, *bezzāz*, *qazzāz* (2 kez), *boyacı* (2 kez), *derzī*, *kaftāncı*, *fıtacı*, *pāreci* (“kumaş satan”), *pāy-bereki*. Bunlardan başka baba meslekleri olarak *imām*, *qayyum*, *şeyh*, *hāfiz*, *mizān emīni*, *beytül-māl emīni* geçer. *Oğlı* kimi yerde açıkça “oğlu” anlamına gelmekte ise de meslek adlarıyla birlikte “çırağı” anlamına da kullanılmış olabilir.

Burada geçen meslek adlarından baktığımızda bunlardan yarıdan çoğunun dokumacılıkla ilgili olduğu görülür. Bursa 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı devletinin ipek ticareti merkeziydi. İran'dan Bursa'ya gelen ham ipek burada dokunuyor ve Avrupalı tüccarlara satılıyordu.²¹ 16. yüzyılın başında Bursa'da 1000 adet dokuma tezgahı bulunuyordu.²² Halkın yüzde 70'nin dokumacılıkla uğraştığı Bursa'da çarşı hayatı yoğun bir ipek, kadife (*kemhā*, *müzehheb kadife*, *kuṭnī*, *vāle*, *tāfte*) ve benzeri kumaş üretimine, alım ve satımına sahne oluyordu.²³ Dokumacılığın ve dokuma ticaretinin yanı sıra kaftan dikimi ve nakış işlemeciliği de Bursa'da önemli zanaatlardandı. Saray için en kıymetli kaftanlar Bursa'da dikilmekte ve işlenmekteydi.

Burada geçen meslek adlarından biri de *pāy-bereki*'dir; *pāy-berek* ya da *pāy-i pūrek* eskiden çarşaf, bohça, havlu, peştamal gibi sandık eşyalarına işlenen bugün artık unutulmuş bir nakış çeşididir. Bunun “civan kaşı” diye bilinen bir nakışa benzediği tahmin edilmektedir.²⁴ Bursa gibi kumaş ticaretinin önem taşıdığı bir şehirde nakışçılık da yaygın bir meslek olmuş olmalıdır.

Bursa 16. yy.da aynı zamanda Osmanlı devletinde baharat ticareti merkezlerinden biriydi.²⁵ Sonraki yüzyıllarda şehirde bu ticaretin önemi

²¹H. İncalcık, “Bursa”, *The Encyclopaedia of Islam*, (New Edition), c. 1, 1334-1335.

²²İncalcık, a.g.y. 1335.

²³Bu canlılığın 17. yüzyıldan tanıdığı olan Evliyā Çelebi, Bursa çarşısını *Seyāhat-nāmes*'nin 2. cildinde anlatır. Onun bu çarşıya ilişkin gözlem ve izlenimlerine ilişkin bazı alıntılar için bkz. dipnot 27 ve 28.

²⁴M. S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, 74-75. Kütükoğlu *pāy-berek*'in, Farsça “çekirge ayağı” demek olan *pāy-ı pūrek*'ten geldiğini açıklar, bunun çekirge ayağına benzeyen bir nakış çeşidinin adı olabileceği tahmin eder. Aynı eser s. 259 *boğça bezinden pāy-ı pūrek nakışlı yorğan çarşabı döşek çarşabı* olarak geçmektedir.

²⁵İncalcık, a.g.y. 1335.

sürmüştür, h. 1050'de (m. 1640-41) Bursa'da bulunmuş olan Evliyâ Çelebi, Bursa çarşısına ilişkin gözlem ve izlenimleri anlatırken baharat çarşısının çok güzel koktuğunu dile getirir.²⁶ *Seyâhat-nâme*'sinde Bursa'da asıl mahsulün ipek, halkının asıl işinin de ipek dokumak olduğunu yazar ve orada dokunan ipekli kumaş ve kadife çeşitlerini sayar; kadife ve ipek işlemeciliğini Bursa'nın değerli ve ünlü sanatları olarak övgüyle anlatır. Çarşıdaki meyve satıcılarının dükkânlarını

²⁶*Seyâhat-nâme*, 2. cilt Bağdat Köşkü 304; 228a ... evşâf-ı sük-ı sultânî-i Bursa: cümle tokuz biñ dükkândır. evvelâ kal' a mişâl dört demir kapulu ve demir zencir ile kayd u bend olmuş kal' a kapuları gibi bir bezzâzistân-ı 'azîmi var. cümle ... 'aded pâye-i kavî üzre ... 'aded kubbe-i mînâlardır ve cümle üç yüz dollâbdir. her birinde birer hazâ 'in-i Mışra mâlik h'âceğleri vardır. bunda ol kadar zî-kıymet mücevher evânî ve tuhaf yâdigârlar var kim bir diyârda yokdur. ve bu bedâstenüñ cânib-i erba'asında Kuyumcılar çârsüsü başka bir ulu râhuñ tarafeynine vâki' olmuş ser-â-pâ kârgîr binâlardır. Ve Kazzâzlar çârsüsü ve Kavukcılar çârsüsü ve Takyeciler çârsüsü ve İpekciler çârsüsü, Bezzâzlar çârsüsü, Terziler esvâkı ve Hâllâclar esvâkı ve Hâmhâlet çârsüsü bâ-huşuş cümleden mükellef ve müzeyyen 'arûsek mişâl Gelincik çârsüsü başka bir şâh-râhuñ tarafeyninde vâki' olmuş 'öd ü âmber ve zebât ve kalle-misk ve gül-âb ve gayrı 'ıtrıyyât bey' olunur bir esvâk-ı müzeyyendir kim içinden 'ubür eden âyende vü revendegânuñ dimâğları mu' attar olup âdem şafâsından bir kadem taşra gitmege murâd edinemez.

... Bursanuñ cümle a' yân-ı kibârî şidde-i harda bu kapalı çârsü-yı hüsnerde oturup hüsn-i cemâl bâzâr ederler ve bu mezkûr esvâklardan mâ' adâ niçe yüz yerde tertîb üzre binâ olunmuş bâzâr-ı maḥabbetler vardır.

(231a) ... ekşeriyyâ kâr u kesbleri harîr peydâ etmektir ve kaḫîfe ve sereng ve Bursa çatma yaşdukları doḫumaḫdır. ... evvelâ gün-â-gün kaḫîfe-i la' l-gün işlenir kim Frengistânuñ Cenevizinde işlenmez ve elvân sereng ve Bursa alacası ve nefî ve mâvî bezleri ve kırk kalem peştemâlları ve harîr-i Bursa kîseleri ve fitil ibrişîmi cihân-gîr olmuştır.

(231a) ... ammâ maḫbûb ve maḫbûbesi gâyet çokdur kim mümtâz u dil-ârâ civânların şu' arâlar medḫ edüp şehrengîz etmişlerdir.

(228b) ... zîrâ kahvehâneler gibi bunlarda daḫı hânende ve sâzendeler vardır. ve maḫbûb boza sâkîleri var kim her biri birer pençe-i âfitâb mâh-pârelerdir. bellerinde Bursanuñ kırk kalem mûnaḫkaş peştemâlları ve pâk libâslarıyla refâr eder, elindeki ayağına 'âşıklar ayak bağlayup bozaya bozulup bozadır derd-i seri olur...

meyve dallarıyla süslemelerini de dikkatini çeken bir gözlem olarak yazar.²⁷

Delikanlıların bir kısmı takma adlarıyla anılırlar: Şalma Muştafâ, Güzel Bekr; bir kısmı babalarının ya da ustalarının adlarıyla anılırlar: Nacâğ-zâde, Tana Hüseyin oğlu, Tana Çelebi oğlu, Dede Bâlî oğlu ' İvaż, Hilâlî oğlu Edhem; Tokatlı oğlu Mehemmed Çelebi; Nakkaş Bâlî oğlu Şâh Mehemmed Çelebi, bezzâz Kaya oğlu ' Alî Bâlî, mîzân emîni oğlu Memî Çelebi, kızzâz Resûl oğlu Ni' met, boyacı oğlu ' Attâr; ya da oturdukları, çalıştıkları yere göre anılırlar: Kıftâncılarda Pîr Memî, Hâzret-i Emîrde Tana Çelebi Oğlu, Çırâ bazarında na' l-bend Yûsuf; Tokuz Kemerler altında kazancı ' Abdî; yalnız meslekleri bildirilerek anılanlar da vardır: futacı Muştafâ, kızzâz ' Abdî; kimisi hem aile lakabı hem de kendi mesleği ile anılmıştır: ' Acem-zâde taraçcı Memî Çelebi. Müslüman olmadığı belirtilenler de vardır: Pâpâs-zâde Luğa, Çukacı Yahûdî Mûsî. Lâmi' i Çelebi, bunlar arasında bir kişinin adını vermeyi Bursa'nın ileri gelenlerinden olması dolayısıyla uygun bulmamıştır.

Güzellik tasvirlerine gelince: Bu şiirlerde güzellik tasvirleri divan şiirindeki alışılmış benzetmelerle yapılır. Boy, yüz, yanak, saç, dudak, ben, kaş, göz, gibi güzelliğe ölçü sayılan vücut özellikleri divan şiirindeki ideal güzel'in ölçütleriyle verilir. Yanağın güle, dudağın goncaya, boyun serviye, saçın misk kokulu sünbüle, gerdanın turunca, çenenin derin bir kuyuya, ağzın görünmeyen bir noktaya, göğsün yasemene, yüzün güneş ya da aya, bedenin gümüşe, kaşın yaya, kirpiğin oka benzetilmesi gibi kalıplaşmış benzetmeler kullanılır. Yazar hayalî bir sevgiliyi değil, gözüyle gördüğü belli bir kişiyi anlatmayı amaçlasa da, benzetmeleri değişmez, özgün bir kişi tasviri ortaya çıkmaz. Sadece tanıtılan kişinin mesleğini göz önünde tutarak bu mesleğe ilişkin terimleri kullanmaya, kelime oyunları ile sanatlı bir şekilde çizimlemeye çalışır. Meslek araç ve gereçlerine ve yaptığı işin niteliğine ilişkin kelimelerle benzetmeler yapar. Böylece yazar gözlem ve hayalini birleştirerek sanat gücünü kullanma, gösterme olanağı bulmuş olur.

Tasvir edilecek güzel (*dil-ber*, *maḥbûb*) eğer bir nakkaş ise resimle ilgili kelimeler seçilecektir:

²⁷(228b) ... Kıyağan bazarında yemiş bazarıcıları çarsüsü dağı dükkânları gün-â-gün mîve dallarıyla zeyn olmuşdur. ve harîr çarḫçıları dağı başka bir sükûdur.

(328b) biri taşvîr-i Çîn Nakkâş Maḥmūd
ki yazmış şu yüzinde ‘arızı od
münevver cebhesidür levḫa-i sîm
münebbet lebleridür ḫalka-i mîm

....

edenler şemse-i ḫüsnini seyrân
ḫalurlar şüret-i Çîn gibi ḫayrân

Eğer güzel hafız ise:

(331a) biri ḫüsn âyeti Hâfız Meḥemmed
cemâli muşḫaf u ebrûları med

diyecektir. *Mekûk-ger* için:

(327b) mekûk düzmek durur ol cāna çün kār
reh-i ‘ışkında ḫalk işler mekûk-vār
kemân-keş kaşları kirpikleri tîr
amānsuz ḡamzesi destinde şemşîr

diyerek *şemşîr*, *şimşîr*²⁸ kelimesini tevriyeli olarak “kılıç” ve “şimşir ağacından yapılan mekik” anlamlarıyla düşünecektir. Boyacı oğlu ‘Aṭṭār için baharatla ilgili kelimeler kaçınılmazdır:

(328b) lebi sükker ruḫı gül ḫâli fülful
teni kâfûr u müşḡîn şacı sünbül
‘araḫ-rîz olsa ol ḫüsn âfitâbı
şatar sünbülleri şâmî gül-âbı
lebinûñ zencebîli pür-ḫarâret
ḫılur dükkân-ı şehd ü ḫandı ḡâret
ḫaranfil beñleri şîr müşk-i Çîni
şacı pür-‘anber eyler dehr içini

²⁸J. W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, İstanbul 1890, s. 1136
şemşîr/şimşîr “kılıç” ve *şimşîr/çimşîr* “şimşir ağacı, bitkisi” anlamlarını bir
arada vermektedir.

Kaftāncılarda Pîr Memi için terzilikle ilgili kelimeler değişik benzetme olanakları verecektir:

- (332a) biri Derzî Memi şol pâresi çok
 cihāndan munkaṭi' āvâresi çok
 libās-ı hüsni mu' lemdür yüzünden
 tırâz-ı luṭf uğurlar cān sözünden

Mu' lem "alemlî" ve *dîbâ-yı mu' lem* burada özel anlamlarıyla kullanılmıştır. ('*Alem* ve *tırâz*, kaftanın omuz ve göğüs kısmına geçirmek için başka bir kumaş üzerine ya da doğrudan doğruya kaftana işlenmiş nakışı belirten terimlerdir.)²⁹

Dükkânında meyve tartan *mîve-furûş* Hasan Bâlî, terazi burcunda Güneş'e, ona tutkun olanlar da dükkânına astığı meyve hevenklerine benzetilir:

- (327a) birisi mîve bâzârına ser-dâr
 ki 'uşşâkın êder âveng ü ber-dâr
 Hasandur hulk u zâtı gibi nâmı
 meh ü hürşîd hüsniñîñ gulâmı
 terâzû tutsa çarḥ-âyîn o dil-ber
 güneş mîzâna geçdi dâr görenler

Bezzâz Kaya oğlu kuyumcu 'Alî Bâlî kayadan çıkmış bir yakut parçasıdır.

- (330b) kanı zer-ger 'Alî Bâlî efendim
 ruḥı gülgün gümüşden sîne-bendim
 tolidur gevheri şıdk u şafâdan
 münevver la'ldür çıkmış kayadan

Güzelin anlatımında kısaca karakter özelliğinden de söz edilir. Bu özellik yine meslekle, ad ya da lakapla ilgili gösterilir. Örneğin: Gül Muştafâ bin kayyum-zâde'nin güzelliği, doğruluğun ilk çıktığı yer olmasıdır (327a); *mîve-furûş* Hasan'ın adı ile güzel huyu ve kişiliği

²⁹Bkz. A. T. Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara 1993, s. 33, *alem-ber-câme* maddesi.

birleşir (327a); mürîd-i Şeyh 'Abdü'l-mü'min el-Mağribî ise melek huylu ve vefalı bir kişidir, ibadet meydanının salınan servsidir (327b); Boyacı oğlu 'Attâr, kaşıyla pazarlık yapıp halkın gözünü boyar (328b) vb.

Güzellerin âşık olanlar üzerinde yarattığı etkiye değinilir. Örneğin: Berber-zâde Yûsuf Bâlî'nin gerdanını görenler elini hayret kılıcıyla doğrar (329b); mürîd-i Şeyh 'Abdü'l-mü'min el-Mağribî'yi gören kâfirler dayanamayıp müslüman olurlar (327b); Boyacı oğlu 'Attâr'a âşık olanların yüzü safran gibi sararmıştır (329a); Şalih-zâde Hâmza Bâlî'nin kirpikleri bıçak gibi kan alırken dudakları ölmüslere can bağışlar (329a).

Bu kişileri anlatırken şair içinden geldiği gibi duygularını dile getirir:

Gül Muştafâ bin kıyyum-zâde

(327a) çü hüsni cezbesidür halkı câlib
anuñ vaşlına kim olmaya tâlib

Şalma Muştafâ için

(331b) leb-i cân-bahşı vèrür ol şafâyı
ki oynadur yürekden iştiyhâyı

Tokatlu oğlu Mehemmed Çelebi

(331b) semen-ber yâsemen-ten serv-ķâmet
otursa fitnedür tursa kıyâmet

Önde gelen ilk on güzel için yazılmış olan şiirler adı geçen kişiye iyi dilek duasıyla biter. Örneğin:

Mekük-ger Hüseyin için

(328a) Hudâyâ gönlini âhumla nerm èt
hemîşe hüsni bâzârını germ èt

Mîve-furûş Hasan Bâlî için

(327b) Hudâyâ mîve-i bâğ-ı cemâlin
ebed ser-sebz tut bulmuş kemâlin

Bu örneklerde güzellik tasvirlerinin yalnızca bir resim olarak yapılmadığını aynı zamanda aşk duygularını da içerdiği görülmektedir. Daha çok günlük duyguları yansıtan bu aşk, gözyaşı ve sitemlerden, derin ızdıraplardan, kader yakınmalarından oldukça arınmış bir aşktır.

METİN

(324b) nāme-i şeh̄r-engīz-i maḥābīb-i dil-firīb-i Brusa
 ṣāneha'llāhu ta'ālā 'azze'l-āfāti fi's-ṣubḥi ve'l-mesā ibtidā
 be tazarru' ü zārī der ṭaleb-kārī-i 'avn-i Bārī ve ḥ^vāste-
 kārī-i ṣefā' at ez cenāb-ı ṣefī' -i ümmet

İlāhī sañadur dün gün niyāzum
 ḥaḳḳat kıl keremden her mecāzum

dilümden perde-i pindāri ref' èt
 gözümden zülmet-i ağıyāri def' èt

yüzün āyīnemüñ aç pür-şafā kıl
 sözümden gevherlerin 'ibret-nümā kıl

ne yüzden gözleşem meşhūdum olgıl
 ne ümmiz eylesen maḳşūdum olgıl

kitāb-ı fehümümi pür-ḥikmet eyle
 ḥisāb-ı vehümümi bī-töhmet eyle

me' ānī 'āleminden ver ḥaberler
 ḳoma şüret ḥicābından eşerler

325a

baña dām ètme nazmum dānesini
 pür-efsün èt sözümden efsānesini

beni mest eyle vaḥdet cür' asından
 yolum göster maḥabbet ḳur' asından

ne naḳşı kim nigīn-i dilde ḳazsam
 ne şüret kim gönül levḥinde yazsam

şerīf ismüñsüz olursa ḳalem çek
 senüñ resmüñsüz olursa ḳılam ḥaḳ

cenānum bir nefes fikrūñden ırma
 zebānum şügl-i zikrūñden ayırma

 ne meh-rūlar ki medḥ edem mecāzī
 senūñ mihrūñ ola mühr-i tırāzī

 belī medḥ-i cihāndur saña ‘ā’id
 velī çok söz olur medḥ içre zā’id

 ḥaḳīkat ḥ’od ṭapuñdan ğayrı yoḳdur
 şeref vérür ḳapuñdan ğayrı yoḳdur

 eden her yerde nūruñdur tecellī
 véren dün gün zuhūruñdur tesellī

 ṭapuña cümle eşyādur merāyā
 velī benlik ḥicābı var Ḥudāyā

 ḳamu cūduñla bulmuşdur vücūdı
 sañadur cümle eşyānuñ sücūdı

 felek peymāne-i feyz-i nevālūñ
 melek pervāne-i şem‘-i cemālūñ

 ṭoḳuz gerdūn senūñ nūruñla pür-tāb
 yedi deryā senūñ feyzūñle ğarḳ-āb

 bütünüñdur heyülā-yı ‘anāşır
 zuhūruñ şüret-i naḳş-ı mezāhir

 ki var her zerrenūñ mihrūñle tābı
 cemālūñdür dü kevnūñ āfitābı

 ṭuyūruñ güft u gūsı faşl u bābuñ
 Gülistān u Bahāristān kitābuñ

 ferāĝ-ı cān fūrūĝ-ı ṭal‘ atūñdur
 ruḥ-ı ḥübān çerāĝ-ı ḳudretūñdür

 ruḥūñdandır çü her birinde lem‘a
 degül ṭañ yansa ‘āşīḳlar bu şem‘e

çü 'arz eyler o kapu cāna yollar
n'ola açılsa bu yüzden göñüller

çü geçdüñ anlaruñ rengine nireng
görüp ol naqşı tañ mı kıalsalar deng

haqıkat cümle şeyden h^vod-nümāsın
velī haṭṭuñ oqurlar rüşenāsın

saña rüşen durur her zerreden rāh
velī mihrüñle kıanı cān-ı āgāh

çü çeşm-i cān u dil ola remed-dār
görinür yevm-i rüşen leyle-i tār

baña bu fetḥ-i bāb ey cān hemīndür
fe-emmā müdde'iler der-kemīndür

çü seçmezler haqıkatden mecāzı
gel ey dil açma bu ser-beste rāzı

çü vākıflar degül ahvāl-i cāna
ederler ehle ta' n ehl-i zemāne

dilā bīgānelerle olma hem-rāz
toludur dehr içi nemmām u ğammāz

riyā şatmağı kıo zühd etme izhār
yürü rind-i cihān ol Lāmi' i-vār

urup her söze na' l-i bāz-güne
bu dem efsāneyi dām et füsūna

düzerseñ telḥden şirīn müdāvā
kıılır sirkencübīnūñ def' -i şafrā

şu kim naẓm ehlidür eş'ār-h^vāndur
bilür bu pür-ni' am eş'ār h^vāndur

görüp ol h^vān içinde turşī sözler
keremden dürmesün gül gibi yüzler

326a

ne deñlü loğmalar olsa ğidā-bağş
 içinde ekşilerdür iştihā-bağş
 Hudāvendā habībūñ hürmetine
 o her derde tabībūñ hürmetine
 ki nūrı reh-nümā-yı enbiyādur
 cemāli şem' -i cem' -i āşfiyādur
 münevverdür güneşden bedr-i rüyı
 mu' anberdür şeb-āsā kadr-i müyü
 yüzüm luţfuñ şuyından tāze eyle
 sözüm kūsın bülend-āvāze eyle
 aña her dün elinden seng üşürme
 mezemmet ehli ağızına düşürme
 mübeddel olmadın kāfūra müşküm
 şafā feyziyle ter kıl cān-ı huşkum
 şef' ét ālini haclet güninde
 delil ét şaħbımı hayret düninde
 şu gün kim ' arz ola önüñde nāmem
 n'ola ' avf étse luţfuñ sehv-i hāmem
 kerīmā şāhid ol kim her ne dësem
 ne ni' met kim suħan bezminde yësem
 anuñ şükr-i nevālidür murādum
 cemāli remzidür fikr-i nihādum
 eger Aħmed dësem Maħmūdum oldur
 Muħammed dërisem maķşūdum oldur
 çü şevķinden derūnum pür-şafādur
 dem-ā-dem zıkr ü fikrüm Muştafādur
 dërem aşhābı adın édüp ez-ber
 Ebü Bekr ü ' Ömer ' Oşmān u Hayder
 alan hazzı bu eş' ār-ı hasenden
 neçün ğāfildür iş' ār-ı Hasandan

nevādan  tsem āheng-i h seyne
n'ola raq  ursalar a up H seyne

bu    zre ibtinā  td m Ő r   
u  li remz  d p med -i f r   

326b

get r s k  k n  Şol c m-  Ő f 
ki anu  d rdid r her derde Ő f 

 d p h b n-  devr n y dına n Ő
dil   c ndan k lam dery leyin c Ő

bu Őehr n  eyley p h b n n  y d
kopa her g Őeden Őev kile fery d

ne vardur Bursa gibi Şehr-i g rr 
ne h b n  gibi mehler dil- r 

eger i haŐr  yo dur dil-berin n 
vel  vaŐfin iŐit bu on per n n 

ibtid  der tenv r-i gevher-i d rc-i sa adet a ter-i b rc-i siy det
s l le-i nesl-i em r 'l-m ' min n   Al  Seyyid A med el-Efz l 

biri ser-defter-i h b n-  kiŐver
Őer f   seygid   nesl-i peyem-ber

y zinden ber  urur n r-  Mu ammed
cem li Őems-i h sn   ad  A med

iki g s l r  d l-i siy det
ru i al oldu n eyler Őeh det

bug n H zr-  ha ınu n   unfuv n 
o ur M s ye c ndan len ter n 

 Őigi Ka' be v  k y  H remd r
cem li g lŐen-i b g-   remd r

ru ında   ayb  yo  h linden  zge
lebinde s z mi var k linden  zge

s zi  b-  hay t   la' li s k 
bulur n Ő eyleyenler    mr-i b k 

ḥabībūñ alnı nūriçün İlähî
ruḥı şem' in münevver tüt kemāhî

der taşvîr-i nūr-ı ḥadîkâ-i ḥübî ve nūr-ı ḥadîkâ-i maḥbûbî serv-i
âzâde Gül Muştafâ bin ḳayyum-zâde

327a

birisi ḡonce-leb Gül Muştafâdur
cemâli maṭla' -ı şıdk u şafâdur

çü ḳayyum-zâdedür ol ruḥları ay
êdinse tañ mı câmi' ḡurfesin cây

münevver maḥfil ü kürsî yüzinden
utanur meş' al-i ' arş ılduzından

bu ḳâmetle n'ola ol cân taḫbîbi
çeküp indürse minberden ḫaṭîbi

çü ḫüsni cezbeseidür ḫalkı câlib
anuñ vaşlına kim olmaya ṭâlib

ne tañ olsa ruḥı mir 'âti pür-ḫâl
siyeh baḫtumdan eyler ' arz-ı aḫvâl

kitâbın ḡül gibi ḳılduḳça der-ber
n'ola êtse vefâ bâbını ez-ber

İlähî ḳapusın ' âlem-penâh êt
yüzün ḳible êşigin secde-ḡâh êt

taḳrîr-i mîve-i büstân-ı cemâl şukûfe-i ḡülistân-ı kemâl Ḥasan
Bâlî-yi bî-nazîr ki mîve-furûş est der muḳâbele-i bâb-ı Câmî' -i
Kebîr

birisi mîve bâzârına serdâr
ki ' uşşâḳın êder âveng ü ber-dâr

Ḥasandur ḫulk u zâtı gibi nâmı
meh ü ḫürşîd ḫüsniñ ḡulâmı

terâzû ṭutsa çarḫ-âyîn o dil-ber
ḡüneş mîzâna geçdi dër görenler

n'ola devrāna baş egmezse ol şāh
terāzūsından énmez mihr eger māh

kıya baksa seper kirpikleri ok
hilāl ebrūsunuñ yāyın çeker yok

kaşın mihrāb édüpdür şāni' -i hüsn
ruhıdur fetḥ-i bāb-ı cāmi' -i hüsn

327b

aña olsa n'ola halkuñ tapusı
çün açıldı yüzine Haq kapusı

Hudāyā mīve-i bāg-ı cemālin
ebed ser-sebz tut bulmuş kemālin

tefsīr-i şem' -i cem' -i şafā şadr-ı bedr-i vefā bünyād-ı hurrem-
nihād çün nāmeş bünyād-ı bezm-i hānķāh-ı cennet-ābād mürīd-i
Şeyḥ ' Abdü'l-mü'min el-Mağribī

melek-sūret biri hūr-i perī-zād
vefā kaşrına adı gibi bünyād

gelüp kāmēt kadi kılsa kıyāmı
' ibādet şahınıñ serv-i hırāmı

şavāmi' vird-i hüsninden pür-ezkār
cevāmi' tal' atinden ğarķ-ı envār

cemāli taht-ı hüsnüñ mālīkidür
nihādı rāh-ı faķruñ sālīkidür

bugün baş egmeyüp tāc u kabāya
muşavver nürdur girmiş ' abāya

tecellīsine döymez ehl-i imān
olur yüzün gören kāfir müselmān

ne tañ bu yüzden ol nūr-ı İlāhī
mürīd edinse şeyḥ-i hānķāhı

İlāhī kıl cemālin tā ebed nūr
cihān zulmetlerinden ḥāṭırın dūr

teşhîr-i hüsn [ü] ân-ı perî-peyker Hüseyn-i melek-zeyn ü mekük-
ger

sehî kıaddi birinüñ serv-i şimşād
cigerler delmede müjgānı istād
mekük düzmek durur ol cāna çün kār
reh-i 'ışıkında halk işler mekük-vār

328a

kemān-keş kaşları kirpikleri tîr
amānsuz gānzesi destinde şimşîr

şunup kaşına bir müşgîn kemānı
demiş tüt yaykarayile cihānı

şular kim diş bilerler erresine
'aceb mi derdile çāk étse sîne

egesine felek-vār egmeyen ser
teni encüm şıfat toğransa derh^var

işidüp medhin olmayan diger-gün
akıtsun çarh^v-veş güşına kuruşun

Hudāyā gönlini āhumla nerm ét
hemîşe hüsnî bāzārını germ ét

ta' rîf-i mihr-i sipihr-i dil-sitānî māh-ı girifte-pîşānî Pāy-berekçi-
zāde Muştafā Çelebi

birisi pā-berekçi oğlu dil-ber
sehî-қadd lāle-ḡad gül-ruḡ semen-ber

gören dēr ḡālın ebrüsüyle cüfte
hilāl üstinde encümdür girifte

şaçı kim eylemiş ḡālını pür-ḡāl
hümā-yı sāye-verdür 'anberîn-bāl

görinür bu kırāndan şöyle peydā
ki ay başında vardur şür u gāvḡā

perîşān étse halkı tañ mı ol ḡāl
olur kıyruklı ılduz fitneye dāl

n'ola seyr edüp ol mäh-ı temāmı
meh olsa alnı dāglu bir gulāmı

‘aceb āyinedür ol cebhe-i nür
ki hālüm şüretidür anda mestür

İlāhı ol mehi pür-müşterı kıl
cemālin ğam küsüfından berı kıl

328b tavşif-i mäh-ı felek-tezyın ğayret-i nigāristān-ı Çın Nakķāş
Maħmūd şāgird-i NakķāşBālī Çelebi

biri tavşir-i Çın Nakķāş Maħmūd
ki yazmış şu yüzinde ‘arızı od

münevver cebhesidür levha-i sım
münebbet lebleridür halka-i mım

ķadi serv ü ruķı gül la‘li ğonce
muṭavvaķ ğabğabı nārın turunce

edenler şemse-i ħüsnini seyrān
ķalurlar şüret-i Çın ğibi ħayrān

elif barmaķları sımın ķalemdür
ķıyāmet ķaddinün naķli ‘alemdür

yazup ‘arızları ħalzünı ħāle
ğamından bedri döndermiş hilāle

riķā‘-i ħüsn ü dıvān-ı ‘izārı
muħakķaķ eylemiş nesh-i ğubārı

edüp ķaddini yā Rab naķl-i ħurrem
bu bāğuñ etmegil bir bergini kem

mezād-ı ħüsn ü ān-ı perı-zād u melek-nihād ve āfet-i şehr ü kend
ü bilād fitne-i bāzār Boyacı oğlı ‘Aṭṭār

biri meh-rū Boyacı oğlı ‘Aṭṭār
boyar halkı edüp ķaşıyla bāzār

lebi sükker ruķı gül ħālī fülful
teni kāfūr u müşğın şaķı sünbül

329a

‘ arak-rîz olsa ol hüsni âfitâbı
 şatar sünbülleri şâmî gül-âbı
 lebinüñ zencebîli pür-ḥarâret
 kıılır dükkân-ı şehd ü kandı ğâret
 karanfil beñleri şır müşk-i Çîni
 saçı pür-‘ anber eyler dehr içini
 ḥacil eyler sözi kând ü nebâtı
 bozar sükker dili âb-ı ḥayâtı
 édüp bî-dillerüñ şabrını yağmâ
 kıılır sîmâlarını za‘ ferân-sâ
 mezâd-ı kadrini yâ Rab mezîd ét
 revâc-ı hüsniye zâtın ferîd ét

midḥat-i ân-ı mihr-i sipihr-i cemâlî ve mâh-ı bâr-gâh-ı celâlî
 Şâlih-zâde Ḥamza Bâlî der civâr-ı namâz-gâh-ı cennet-ḥavâlî

birisi Şâlih oğlu Ḥamza Bâlî
 meh ü mihrî utandırmış cemâlî
 güzellik nûrî berķ urur yüzinden
 güneş pertev uğurlar ılduzından
 nihâl-i servi okursam boyınca
 ķo sögsün aĝzuma la‘ li ṭoyınca
 çekildükçe ruḥına hüsni h‘ânı
 konılmış baḥş-ı ğâ‘ibdür dehâni
 gülüp gül gibi ol la‘ l-i Bedaḥşân
 şafaķdan gösterür berķ-ı dıraḥşân
 ruḥınıñ tevsen-i meh dâĝ-dârı
 ḥar-ı ‘ İsî okur mihre ‘ izârı
 alur kirpikleri neşter gibi ķan
 baĝışlar nûş-ı la‘ li mürdeye cân

nihāl-i ‘ömrini yā Rab dirāz èt
cihānda qaddi servin ser-firāz èt

vaşf-ı ān-ı kamer-ruhsār Berberī ve şekker-güftār Mışr-ı hūbī vü
serverī dürr-i deryā-yı ma‘ālī Berber-zāde Yūsuf Bālī

329b

biri adıyla Yūsuf Bālī ey cān
şaçıdur Mışr-ı hūsne şimdi sultān

kaşından münkesirdür tāk-ı Kisrī
dudağından hacildür qand-i Mışrī

teninüñ sîmden hālîş ‘ayarı
ucuzdur miske tartılsa gubārı

ruhından nūr alur dün gün melekler
ğamından nîle gark olmuş felekler

hamīri nürdan olmuş sirişte
beşer şanmaz görüp anı firişte

turunc-ı gâbgabın kim görse ey yār
elini tîg-i hayret birle toğrar

zenehdānı ki zindāndan nişāndur
göñül mürğına sîmîn āşiyāndur

kerīmā hūsniñi pāyende eyle
ruhı şem‘ in ebed tābende eyle

engīz-i şā‘ irī der efsūn-ı sâhīrī ve zıkr-i ba‘zı meh-rüyān-ı bürc-i
dil-berī

sözüñe Lāmi‘ ī ahsent ü şābāş
ney-i hāmeñ gibi var mı şeker-pāş

vérüp tūñlere Rūm içre qandı
fūsūnuñ māt eder cāzū-yı Hindi

saña meddāhlıkdur gerçi āsān
velī nemmāmlardan ol hirāsān

kimin tarh eyleyüp kılmak kimin medh
qalan meh-rūları ètmek olur qadh

çü had yok Bursanun meh-rularına
revā mı işidüp ba' zı yérine

cemāl-i muṭlaquñ çün ' aşıkısın
seher-ves mihr-i hüsnuñ şadıķısın

niçün āşār-ı hüsni haşr edersin
kimin ta' yin ü kimin kaşr edersin

330a cān-ı cihān h'os-h'ān Dede Bālī oğlı ' İvaz-ı dil-sitān ki bir
birāderinun adı Rızvāndur

kanı cān pāresi dil-ber ' İvazcuķ
ruķı gül la' li mül cevher ' İvazcuķ

bugün hüsni içre Rızvāndan bedeldür
yüzi cennet boyı tūbī güzeldür

Hācī Kāsım oğlı Aħmed Çelebi

kanı sīmīn-beden meh-peyker Aħmed
cemāli şem' i mihr-i enver Aħmed

vefā bustānınuñ serv-i hırāmı
şabāhat bürcinun māh-ı temāmı

Beytül-māl emīni İmām ođlınuñ oğlı

kanı şol māh-ı devrān bī-vefācuķ
İmām ođlınuñ oğlı Muştafācuķ

gül-i nāzük-beden serv-i kabā-puş
nihāl-i ğonce-leb sīmīn-benāğuş

Hilālī oğlı Edhem Çelebi

kanı meh-pāreler şāhib-cemāli
sa' ādet aħteri İbni Hilālī

alur mışbāh-ı hüsniinden güneş zav
şalar envār-ı rüyı mihre pertev

Nakķāş Bālī oğlı Şāh Meħemmed Çelebi

kanı Nakkâş Bâlî oğlu dil-ber
gözi âhû beñi cāzû sitem-ger

bugün açılmaduk ter goncedür ol
nece vaşf eylesem yüz oncadur ol

Toğuz Kemerler altında kazancı ‘ Abdî

kanı şol dūd-ı āhumdan girifte
Kazancılardağı mäh-ı nühüfte
nazîri yok durur āfāk içinde
ferîdü'l-ḥüsndür nüh tāk içinde

Çırā bāzârında na‘l-bend Yūsuf

kanı şol na‘l-bend-i mäh-peyker
Çırā bāzârı içre şem‘-i enver
ruḥı rahşı ki leng okur sipihre
tuma (?) na‘l ursa tañ mı ḥing-i mihre

Nacāğ-zāde Şālih Çelebi

neçün yād étmeyem İbni Nacāğı
ki çağ keskinliginiñ şimdi çağı
nice medḥ eylesem Şālihdür ol cān
ruḥı ḥürşid ü alnı mäh-ı tībān

‘ Acem-zāde taraçcı Memi Çelebi

taraçcı ḥübı ḥ^vod vaşf edemez dil
gamından sīneler pür-rīşdür bil
kıya bağışları cān içre işler
gören la‘lin kolın ḥasretle dişler

Na‘l-bend oğlu Memi Şāh

birisi na‘l-bend oğlu Memi Şāh
ki mihrinden şalar na‘lin oda mäh

güneş ruhsârını her kim ki görse
döner zârbile gögsi meh-veş örse

Bezzâz Kaya oğlu 'Alî Bâlî

kanı zer-ger 'Alî Bâlî efendim
ruhu gülgün gümüşden sîne-bendim
tolidur gevheri şıdk u şafâdan
münevver la'ldür çıkmış kayadan

331a Şeyh 'Abdü'l-mü'min mürîdi Hâfız Mehemmed Çelebi

biri hüsn âyeti Hâfız Mehemmed
cemâli muşhaf u ebrûları med
dehânı noktadur varise mevhum
ya hâl-i hüsndür sürhile merķüm

Mizân emîni oğlu Memi Çelebi

biri meh-rü emîn oğlu Memidür
felekler çekdügi bâr-ı ğamıdur
'aceb mi çarħa dügse keffe-i mäh
k'anufla hüsn veznin étدی nâ-gäh

Pâreci 'Arab-zâde Memisinüñ oğlu Muştafâ

biri şol Muştafâ-yı mäh-peyker
'Arab oğlu Memisi oğlu dil-ber
dilâ çokdur hayâli kaşlarınuñ
atılma pâresine ol perînüñ

Qazzâz 'Abdî

kanı şem'-i vefâ qazzâz 'Abdî
ruhu gül qaddi serv-i nâz 'Abdî
kaşı fikri ham étmişdür hilâli
günüñ mihr-i ruhındandur zevâli

Şâh-ķulu oğlu Dervîş Mehemmed

birisi Şāh-ı kılı oğlu dil-dār
 k'olur hüsniye bāzār eyleyen zār
 lebidür çeşme-i hayvāna mānend
 ki etmiş Hızr u Mūsā anda peyvend

Ḳazzāz Resül oğlu Ni' met

Resül oğlu biri ḳazzāz Ni' met
 ruḥı h'vānı degüldür az ni' met

331b

teni nūr-ı muşşavverdür şafāda
 nazīri var midur luḫ u vefāda

Ḳāsım gulām-ı Ḳaşşāb ' Alī

biri şol çeşm-i hūnī hūb ḳaşşāb
 cigerler ğamzesi tūĝiye hūn-āb
 ğamından sīnelerdür şerḫa şerḫa
 n'ola gelmezse vaşf-ı hüsni şerḫe

Boyacı oğlu Hācī

biri daḫı Boyacı oğlu Hācī
 ki aḫıdurmaz lebi ḳand ü gülācı
 benāĝuşından uğurlar seḫer nūr
 ' izārından olur ĝün yūzi mesrūr

Şalma Muştafā

biri āzāde Şalma Muştafādur
 felekden sidre-ḳaddi mūntehādur
 leb-i cān-baḫşı vērür ol şafāyı
 ki oynadur yūrekden iştihāyı

Toḳatlı oğlu Meḫammed Çelebi

biri şol müşterī-ruḫ māh-ı Toḳat
 sipeh-sālār-ı hūbān şāh-ı Toḳat

semen-ber yāsemen-ten serv-ķāmet
otursa fitnedür tursa kıyāmet

Derzī oğlı Şafer

dem-i güldür niçün olmaz Sefer yād
ezelden āşināsın h^vod degül yad

çü şabruñ yok kesilmezsin nazardan
mülā 'imdür dilā kaçma Seferden

Futacı Muştafā

332a Futacı Muştafā h^vod bī-bedeldür
kıyāmet dil-ber ü āfet güzeldür
teni cān riştesidür nūr-ı Rabdan
kırık vaşlına çokdur bu sebebden

Ṭana Hüseyñ oğlı

çilingirlerdeki meh-pāre kanı
o cāzū gözleri hūn-h^vāre kanı

gören rüyını dūd-ālūd o māhuñ
şerārın göge iltür dūd-ı āhuñ

Ḳaftancılarda Pīr Memi

biri Derzī Memi şol pāresi çok
cihāndan munķaṭi' āvāresi çok

libās-ı hūsn mu' lemdür yüzinden
tırāz-ı luṭf uğurlar cān sözinden

Seydī ' Alī Çelebi

biri Seydī ' Alī taķyecilerde
nazīri yok durur yađmācılarda

leb-i şehdi karışmışdur şekerle
anuñçün başı h^voş helvācılarla

ba' zı ekābire mensüb olmağın ismi zikr olunmadı

néce yād étmeyem yā Rab fülānı
kimüñ var anı zıkr étmege cānı
cemāli yaraşur ser-defter olsa
dehānı gibi nāmı muzmer olsa

Ḥazret-i Emīrde Ṭana Çelebi oğlı

biri körpe kızıcıağı ṭananuñ
sürü başı durur çoçum inanuñ
perī-peyker melek ṭal'atlü cāndur
anuñçün çeşm-i insāndan nihāndur

332b Sedd başında Pāpās-zāde Luğa

neçün medḥ étmeyem ol meh-liķāyı
şeh-i ḥübān Papās oğlı Luğayı
n'ola muğ-beççe ise ol perī-sān
ruḥından berķ urur envār-ı imān

Çuğacı Yahūdī Mūsī

Yahūdī Mūsī ḥ^vod şāh-ı cihāndur
yed-i beyzā cemālinden 'iyāndur
nihāl-i ḳaddi üzre la'li el-ḥaḳ
çağırur nār-ı Mūsīdür ene'l-Ḥaḳ

Ḳara Ağaç maḥallesinde Güzel Bekr

degülsin Lāmi'ı sen rafza mā'il
Güzel Bekrūfi de ol ḥüsnine ḳā'il
ruḥı māhı gibi medḥi temām ét
lebi vaşfi gibi ḥatm-i kelām ét
metā' uñ ülgeridür gerçi mergüb
söz oldur k'ola öñinden şoñı ḥüb

hātım-i kelām ve ‘özr-i ihtitām

yeter ol Lāmi‘ ī efsāne-perdāz
güzer kı l bu hevādan eyle pervāz

nücūm-āyīn şayılmaz māh-ı Bursa
velī şol bir fülāndur şāh-ı Bursa

bugün hūbāna şehir-i Bursadur kān
kalanına da hı ‘ışk olsun ey cān

sözi taṭvīl kı lma kütēh eyle
bu der-gehden yeter şey ‘illāh eyle

demezven hūblardan bī-niyāz ol
nażar-bāz ol fe-ammā pāk-bāz ol

édinmekden riyā vü zühdi mezheb
yég ol kim olasin rindāne-meşreb

333a ne ğam ṭa‘ n étse her bir cılf ü nā-pāk
dehān-ı segden étmez ba hr olan bāk

ezelden böyledür gerdūna ‘ādet
dile artu k düşer ehl-i sa‘ādet

muḳayyed olma lev m-i kı l ü k āle
cemīl olan kı lır meyli cemāle

melāmetdür ṭarīḳūñ h‘od ezelden
selāmet rāhını ṭut geç cedelden

ço ğ olur elde söz sen cünbişūñ gör
yoluñ pāk ét dilūñ pāk ét işūñ gör

bu gün söz gevherindensin haber-dār
sözūñe kim kı la ğ olmaz şadef-vār

çü muḳbilsin olursañ n'ola maḳbūl
ka çan merdūd olur k ābil olan kı l

ümīz oldur ki medhūñ édeler ğuş
ola ihsānlarından hāṭıruñ h‘oş

eger gül gibi tutmazlarsa gūşı
kõpar sen dađı bir yüzden ĥurūşı
bu nazm-ı bikre  tmezlerse taĥs n
muĥanneşlerden umma resm-i k b n
hem n iř bu deg ld r olma g m-r h
s zi ĥatm  t d y p estaĥfiru'll h